

Άρης Τσαραβόπουλος, Γκέλυ Φράγκου

## «Ζωντανά» Αρχαιολογικά Πάρκα

Πρόταση βιώσιμης ανάπτυξης «ξεχασμένων» αρχαιολογικών χώρων και η συμβολή τους στις τοπικές οικονομίες

### Εισαγωγή

Η πρότασή μας έχει ως στόχο να αναδείξει τη δυνατότητα συμβολής των αρχαιοτήτων στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου σε ορισμένες περιοχές της χώρας μας. Μιας χώρας της οποίας η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί έναν σημαντικό κρίκο της αλυσίδας των τουριστικών της προϊόντων.

Προβλέπει την αυτοχρηματοδότηση ανασκαφών μέσω "διακοπών εργασίας" (working holidays). Οι ανασκαφές θα γίνονται με εθελοντές οι οποίοι θα πληρώνουν τα έξοδά τους, καθώς και ένα κόστος συμμετοχής. Αυτό θα τους εξασφαλίζει το δικαίωμα να ανασκάπτουν, υπό την επίβλεψη Ελλήνων αρχαιολόγων και με τις προδιαγραφές της αρχαιολογικής ανασκαφής.

Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να ανασκαφθούν και να προβληθούν πολλοί χώροι, η χώρα θα προτείνει ένα άλλο είδος διακοπών το οποίο έχει ιδιαίτερη επιτυχία στο εξωτερικό (πχ. εργασία σε καθαρισμό μονοπατιών) αλλά και στην Ελλάδα (αγροτικός εναλλακτικός τουρισμός), οι εθελοντές θα έχουν τη δυνατότητα να κάνουν αρχαιολογικές ανασκαφές ακόμη και αν δεν είναι αρχαιολόγοι, και οι νέοι αρχαιολόγοι της Ελλάδας θα έχουν περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης. Ταυτόχρονα, καθώς οι ανασκαφές μπορούν να γίνονται περίπου καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου (από 7 έως 9 μήνες), θα ενισχύονται οικονομικά, αλλά και πολιτισμικά, οι τοπικές κοινωνίες από την παρουσία των ομάδων που θα συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

Στο κείμενο που ακολουθεί συζητάμε αρχικά, σύντομα, την παρούσα κατάσταση των αρχαιολογικών χώρων, πιο εκτεταμένα παρουσιάζουμε την πρότασή μας και τέλος ακολουθούν τορισμένα παραδείγματα εφαρμογής (case studies).

Δηλαδή, συζητάμε τα είδη των αρχαιολογικών χώρων που υπάρχουν στην Ελλάδα, στη συνέχεια τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να υλοποιηθεί η πρότασή μας (δηλαδή ποιος θα διαχειρίζεται τη λειτουργία του και πώς θα λειτουργεί), ποια είναι τα

αναμενόμενα αποτελέσματα της πρότασής μας – άμεσα και έμμεσα –, καθώς και ποιες είναι οι δυσκολίες υλοποίησής της πρότασης, πρακτικές και θεσμικές. Συζητάμε επίσης τα οικονομικο-τεχνικά δεδομένα για την υλοποίηση της πρότασης, και τέλος παρουσιάζουμε τις αρχαιολογικές θέσεις, όπου εφαρμόσαμε μερικώς την πρότασή μας. Η έστω και μερική εφαρμογή της λειτούργησε θετικά στη συμβολή των αρχαιοτήτων στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, καθώς και στην ανάδειξη των ίδιων των αρχαιολογικών χώρων.

### «Είδη» Αρχαιολογικών Χώρων

Στην πλούσια σε αρχαιότητες ελληνική γη, υπάρχουν αρχαιολογικοί χώροι η απήχηση των οποίων ξεπερνά τα όρια της χώρας μας, όπως είναι η Ακρόπολη, η Ολυμπία, οι Δελφοί, η Κνωσός, οι Μυκήνες και μερικοί άλλοι, όχι πολλοί. Η μεγάλη προσέλευση επισκεπτών στους χώρους αυτούς, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, τους δίνει την οικονομική δυνατότητα συντήρησης, ανάδειξης και φυσικά, με τη συνεχή ροή τουριστών, συμβάλλουν όχι μόνο στην εθνική, αλλά και την τοπική οικονομία.

Σε μια δεύτερη κατηγορία ανήκουν **αρχαιολογικοί χώροι** για τη διαμόρφωση και τη συντήρησή των **οποίων έχουν δαπανηθεί πολλά χρήματα**, οι οποίοι όμως, παρ' όλη τη σημαντική τους αρχαιολογική αξία, προσελκύουν λιγότερους και, σε ορισμένες περιπτώσεις **πολύ λιγότερους** επισκέπτες με αποτέλεσμα τα χρήματα που έχουν δαπανηθεί να μην αποσβεστούν ποτέ. Ως παραδείγματα μπορούμε να αναφέρουμε τον αρχαιολογικό χώρο της «Καρθαίας» στην Κέα για τον οποίο δαπανήθηκαν περισσότερα από 1,5 εκατομμύρια ευρώ χωρίς να υπάρχει εύκολη πρόσβαση (μονοπάτι μιας-δυο ωρών ή ενοικίαση πλεούμενου), τον αρχαιολογικό χώρο του Εμπορείου στη Χίο για τη διαμόρφωση του οποίου δαπανήθηκαν σχεδόν το ίδιο πολλά χρήματα και στον οποίο μόνο με την ευκαιρία κάποιων εκδηλώσεων (π.χ. το βράδυ της αυγουστιάτικης πανσελήνου) χαίρονται πολυπληθή παρουσία ανθρώπων οι οποίοι βέβαια απολαμβάνουν πιο πολύ την ακουστική παράσταση παρά το ίδιο το αρχαίο). Δεν θα επεκταθούμε αναφέροντας περισσότερες περιπτώσεις δαπανών για χώρους από τους οποίους δεν αναμένεται καμιά απόσβεση, αλλά ο καθένας θα έχει υπόψη του παρόμοια παραδείγματα.

Μια τρίτη κατηγορία αρχαιολογικών χώρων, στους οποίους αναφέρεται και η πρότασή μας, είναι εκείνοι που είναι **μεγάλοι σε έκταση, άγνωστοι στο ευρύ κοινό** και για τους οποίους δεν υπάρχει σχεδόν καμιά πληροφόρηση ούτε εύκολη πρόσβαση για επίσκεψη. Πολλοί από τους χώρους αυτούς βρίσκονται **σε περιοχές στις οποίες**

δεν υπάρχει πια παραγωγικός τομέας με συνέπεια να ακολουθούν μια συνεχή, εμφανή και έντονη πορεία ερήμωσης.

Αν για την ανάδειξή τους ακολουθούσαμε το παράδειγμα που αναφέραμε στην δεύτερη κατηγορία θα είχαμε τα ίδια «χρηματοβόρα» αποτελέσματα – αν ποτέ υπήρχε πιθανότητα να βρεθούν χρηματοδοτήσεις –, χωρίς την δυνατότητα απόσβεσης ακόμα και σε βάθη αιώνων.

## Η Πρόταση

Η πρότασή μας θέτει ως στόχο την αναβίωση αυτών των τελευταίων, των «ξεχασμένων» αρχαιολογικών χώρων χωρίς καθόλου, και το τονίζουμε, χωρίς καθόλου δημόσιες δαπάνες ή άλλης μορφής κρατική, αλλά ούτε και ιδιωτική χρηματοδότηση.

Προτείνουμε τη δημιουργία ζωντανών Αρχαιολογικών Πάρκων στους χώρους αυτούς, κάτι που θα μπορούσε να τους δώσει μια νέα ευκαιρία να αναβιώσουν. Δεν συζητάμε για απλούς, καλά οργανωμένους, επισκέψιμους αρχαιολογικούς χώρους για τους οποίους η δαπάνη διαμόρφωσης θα είναι, όπως αναφέραμε παραπάνω, δυσβάστακτη, αλλά για χώρους στη διαμόρφωση των οποίων θα συμβάλλουν οι επισκέπτες, οι οποίοι θα έχουν τη δυνατότητα να δραστηριοποιούνται και, από απλοί θεατές θα μετατρέπονται σε δρώντα υποκείμενα – και αυτός είναι ο λόγος που τους αποκαλούμε «ζωντανούς».

Η δραστηριότητα αυτή εντάσσεται στα γενικά πλαίσια ενός προγράμματος εναλλακτικού τουρισμού. Οι ενδιαφερόμενοι επισκέπτες-τουρίστες θα έρχονται στον χώρο, όχι για απλή επίσκεψη αλλά για να συμμετάσχουν στη διαδικασία της αποκάλυψης των αρχαιοτήτων του και της δημιουργίας του επισκέψιμου αρχαιολογικού χώρου. Θα εργάζονται δηλαδή ως **εργατικό προσωπικό**, και θα διδάσκονται ταυτόχρονα, την ανασκαφική διαδικασία, αλλά και όλες τις άλλες δραστηριότητες που απαιτούνται για την δημιουργία και τη λειτουργία ενός Αρχαιολογικού Πάρκου, όπως θα δούμε παρακάτω.

Η «στοχευμένη ομάδα» (το target group) είναι οι τουρίστες που αναζητούν έναν εναλλακτικό τρόπο διακοπών και θα έβλεπαν ευχάριστα τη συμμετοχή τους σε ένα

παρόμοιο πρόγραμμα, καθώς και η παγκόσμια κοινότητα φοιτητών αρχαιολογίας και άλλων παρεμφερών ειδικοτήτων, οι οποίοι αναζητούν την ανασκαφική εμπειρία. Και ποια χώρα είναι η πιο ελκυστική για μια τέτοια επιλογή αν όχι η Ελλάδα!

#### – Τρόποι υλοποίησης της πρότασης

Πώς όμως βλέπουμε να υλοποιείται το πρόγραμμα;

**Η διαχείριση** και η λειτουργία του προγράμματος αυτού (ή των προγραμμάτων) μπορεί να γίνει με τρεις τρόπους:

1. Από το ίδιο το **Δημόσιο**, τις υπηρεσίες δηλαδή του Υπουργείου Πολιτισμού σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Τουρισμού. Στην περίπτωση αυτή θα εμφανιστούν πάλι όλες οι εγγενείς αδυναμίες του Δημοσίου, οι οποίες ιδιαίτερα στην χώρα μας αποδείχθηκαν καταστροφικές για όλες τις παρόμοιες προσπάθειες. Οι υπηρεσίες του Δημοσίου θα προσλαμβάνουν ως υπαλλήλους τους εργαζόμενους στον χώρο (αρχαιολόγους, συντηρητές, σχεδιαστές, εργάτες, λογιστές κ.α.) και ασφαλώς είναι γνωστά τα κριτήρια πρόσληψης στο δημόσιο παρ' όλες τις προσπάθειες που γίνονται για την αντικειμενοποίηση τους. Επί πλέον, από την πλευρά των εργαζομένων στο πρόγραμμα δεν θα υπάρχει το άμεσο ενδιαφέρον για την προβολή και τη βιωσιμότητά του.

2. Από **Δημοτικές επιχειρήσεις** οι οποίες, αν και θα βρίσκονται πολύ πλησιέστερα στους αρχαιολογικούς χώρους, από την εμπειρία των τελευταίων τριάντα χρόνων, φαίνεται ότι παρουσιάζουν τις ίδιες αδυναμίες με τις υπηρεσίες του Δημοσίου.

3. Από **συνεταιριστικές επιχειρηματικές ομάδες** που θα περιλαμβάνουν τους εργαζόμενους στον χώρο (αρχαιολόγους, συντηρητές, σχεδιαστές, εργάτες, λογιστές κ.α.) σε συνεργασία με τις τοπικές επαγγελματικές ενώσεις (ξενοδόχων, εστιατόρων, ταξιδιωτικών πρακτόρων και όλων των εμπλεκόμενων στον τουρισμό), καθώς και με

τους πολιτιστικούς συλλόγους της περιοχής. Η οργάνωση αυτής της μορφής θα έχει την ευελιξία της σύνδεσης με τον χώρο, με την τοπική κοινωνία η οποία θα συμμετέχει στο εγχείρημα.

4. Από **επιστημονικά διδακτικά κέντρα**, όπως πανεπιστήμια, αρχαιολογικές σχολές, κέντρα πρόσθετης εκπαίδευσης (ερευνητικά-διδακτικά κέντρα, κέντρα δια βίου μάθησης κ.α.), αφού ένας από τους στόχους του προγράμματος θα είναι εκπαιδευτικός.

Εμείς θεωρούμε πιο αποτελεσματικούς τους δύο τελευταίους τρόπους οργάνωσης, αλλά προτιμάμε τον τρίτο, τον συνεταιριστικό, που θα αποτελείται στενά και αποκλειστικά από τους εργαζόμενους στον χώρο με τη συνεργασία των τοπικών επαγγελματιών και περιβαλλοντικών οργανώσεων.

Τα έσοδα της οργάνωσης θα προέρχονται, όπως είπαμε παραπάνω, από τους πελάτες – τουρίστες –εργαζόμενους.

Η **λειτουργία** του εγχειρήματος, στην οποία αναφερθήκαμε και παραπάνω θα συμπεριλαμβάνει:

**1. Συμμετοχή στις εργασίες** που θα προγραμματίζονται **στον αρχαιολογικό χώρο**, ανασκαφή, καθαρισμοί, διάνοιξη μονοπατιών επίσκεψης, τοποθέτηση πληροφοριακών πινακίδων κ.α. Οι ώρες εργασίας στον χώρο θα ποικίλουν εξαρτώμενες από τις ιδιαιτερότητές του και από την εποχή του χρόνου. (π.χ. το καλοκαίρι θα περιορίζονται λόγω υπερβολικής ζέστης . . .).

**2. Παρακολούθηση μαθημάτων** αρχαιολογικής ανασκαφικής μεθοδολογίας, ιστορίας, σχεδίου, προστασίας και συντήρησης των σταθερών και κινητών ευρημάτων και, το σημαντικότερο, του τρόπου συμβολής της αρχαιολογικής έρευνας στον εμπλουτισμό των γνώσεων για την τοπική ιστορία.

Και, για τις Κυριακές ή τα Σαββατοκύριακα:

**3. Τοπικές εκδρομές** οι οποίες θα έχουν ως στόχο την γνωριμία με την ευρύτερη περιοχή.

**4. Γνωριμία με τα τοπικά προϊόντα** που θα συμπεριλαμβάνει επισκέψεις σε τόπους παραγωγής τοπικών προϊόντων σε συνεργασία με τις τοπικές ενώσεις παραγωγών.

– **Αναμενόμενα Αποτελέσματα**

**Άμεσα αποτελέσματα:**

1. **Η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου** (τα προγράμματα μπορούν να ξεκινούν στην Ελλάδα λόγω των καλών καιρικών συνθηκών από τον Μάρτιο και να διαρκούν έως τον Νοέμβριο.)

2. **Αύξηση των θέσεων εργασίας στο πεδίο – στην ανασκαφή – καθώς και στην ευρύτερη περιοχή.** Θα δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας στον χώρο εργασίας για αρχαιολόγους, συντηρητές αρχαιοτήτων, σχεδιαστές και για όλα τα άλλα επαγγέλματα που εξυπηρετούν αυτή την δράση, αλλά και έμμεσα στους χώρους εξυπηρέτησης (διαμονής, εστίασης και αναψυχής). Ένα άλλο επίσης αποτέλεσμα θα είναι ότι οι ντόπιοι κάτοικοι θα μένουν στον τόπο τους και δεν θα έχουν την ανάγκη να τον εγκαταλείψουν ούτε τους μήνες χαμηλής τουριστικής κίνησης.

Και, το τονίζουμε συνέχεια: όλες αυτές οι θέσεις εργασίας δεν θα επιβαρύνουν ούτε κατ' ελάχιστο το δημόσιο προϋπολογισμό, ενώ θα συμβάλουν στο δημόσιο ταμείο μέσω της φορολογίας και των εισφορών στα ασφαλιστικά ταμεία, καθώς και με την αύξηση της τουριστικής παρουσίας. Η αμοιβή των εργαζομένων θα προέρχεται από τους συμμετέχοντες «εναλλακτικούς» τουρίστες.

**3. Συνεχής επίβλεψη του χώρου.** Θα υπάρχει παρουσία υπεύθυνων επιστημόνων στους αρχαιολογικούς χώρους κατά τις περιόδους χαμηλής

τουριστικής κίνησης, γεγονός που θα βοηθήσει ακόμα και στην αποτελεσματικότερη φύλαξη των απομονωμένων αρχαιολογικών χώρων. Το Δημόσιο θα έχει ένα επιπλέον οικονομικό όφελος, καθώς χωρίς κανένα δημόσιο έξοδο οι χώροι θα ανασκάπτονται, θα διαμορφώνονται, θα αναδεικνύονται και θα προστατεύονται.

### **Έμμεσα αποτελέσματα:**

1. Οι συμμετέχοντες, οι «εναλλακτικοί» **τουρίστες** θα **συμμετέχουν** στην αποκάλυψη και δημιουργία του εκάστοτε αρχαιολογικού χώρου. Με αυτόν τον τρόπο, θα δένονται άμεσα με τον χώρο και **θα επανέρχονται** και τις επόμενες χρονιές, συνεχώς, ακόμα και ως απλοί επισκέπτες, για να παρακολουθήσουν την πρόοδο των εργασιών και των ευρημάτων.

1α. Οι συμμετέχοντες θα γίνονται **ζωντανοί διαφημιστές** του αρχαιολογικού χώρου και της περιοχής προσελκύοντας κάθε χρόνο περισσότερους επισκέπτες.

1β. Οι συμμετέχοντες πιθανότατα δεν θα έρχονται μόνοι τους, αλλά θα τους συνοδεύουν μέλη και φίλοι της οικογένειάς τους, έστω και αν αυτοί οι τελευταίοι δεν θα συμμετέχουν σε όλες τις εργασίες του προγράμματος.

2. Η παρουσία για 5 έως 9 μήνες ομάδας 25-40 ατόμων σε μια περιοχή θα **συμβάλει στη ζωντάνια της περιοχής**, αφού θα απασχολεί χώρους *διαμονής, εστίασης και αναψυχής*.

### **Δυσκολίες εφαρμογής της πρότασης και η αντιμετώπισή τους**

Υπάρχουν αντικειμενικές και υποκειμενικές δυσκολίες, καθώς και θεσμικά εμπόδια.

1. Μια αντικειμενική δυσκολία είναι ότι η **ιδιοκτησία** της προς ανασκαφή έκτασης. **Τα κτήματα είναι συχνά ιδιωτικά**. Στην περίπτωση που η απαλλοτρίωση είναι δύσκολο να επιτευχθεί ή αδύνατη λόγω κρατικών οικονομικών δυσχερειών, προτείνεται η **ανταλλαγή με δημόσια γη**, όπως προβλέπεται από τον Αρχαιολογικό Νόμο, ή η **συμφωνία με τον ιδιοκτήτη** για να πραγματοποιηθούν οι εργασίες αυτές χωρίς να «χαθεί» η ιδιοκτησία. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα πρόκειται για χρησιμησιές για τις οποίες δεν υπάρχουν τίτλοι ή πρόκειται για δασωμένα χωράφια τα οποία δεν καλλιεργούνται πια και οι ιδιοκτήτες – που έχουμε μιλήσει με πολλούς – **παραχωρούν** στους αρχαιολόγους **το δικαίωμα** να διενεργήσουν ανασκαφές και ερευνητικά προγράμματα. Η ανασκαφή μπορεί να γίνει και υποχρεωτικά με απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού, αφού στους συγκεκριμένους χώρους είναι ήδη διαπιστωμένη η ύπαρξη αρχαιοτήτων και είναι κηρυγμένοι ως αρχαιολογικοί με κρατική απόφαση. Η αδυναμία χρήσης της γης κατά την επιθυμία των ιδιοκτητών, σε κηρυγμένους αρχαιολογικούς χώρους διευκολύνει τη λύση αυτή.

2. Οι **υπεύθυνοι της ανασκαφής** θα πρέπει να είναι «**διδάσκοντες**» και όχι βιαστικοί ερευνητές. Το επιστημονικό αποτέλεσμα, ωστόσο, δεν θα επισκιάζεται από την λειτουργία του χώρου και την διδασκαλία των συμμετεχόντων.

Παρόμοια προγράμματα έχουν εφαρμοστεί στο εξωτερικό, αλλά στόχος τους ήταν η γρήγορη συναγωγή και εξαγωγή επιστημονικών συμπερασμάτων με έναν αυτοδιαχειριζόμενο φορέα που εισπράττει μεν χρήματα από τους συμμετέχοντες, αλλά δεν τους διδάσκει, και επιπλέον η διάρκεια των προγραμμάτων αυτών είναι πολύ μικρή. Ήταν δηλαδή μια χρηματοδότηση της έρευνας και όχι μια διδακτική διαδικασία.

Ο προσανατολισμός στη διδαχή και λιγότερο στην έρευνα θα πρέπει να είναι ένας πολύ βασικός όρος για να εξασφαλιστεί η μακρόχρονη λειτουργία του προγράμματος. Στους περισσότερους αρχαιολογικούς χώρους για τους οποίους προτείνουμε το πρόγραμμα, η διάρκεια λειτουργίας του προγράμματος προβλέπεται να είναι μεταξύ 80 έως και 200 χρόνων.

3. Μια άλλη δυσκολία είναι η γενικά διαδεδομένη **αντίδραση** στην **ιδιωτικοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και αρχαιοτήτων** και μπορεί η πρότασή μας να αντιμετωπιστεί με αυτόν τον τρόπο. Όμως με όσα προτείνονται παραπάνω μπορεί να διακρίνει κάποιος ότι δεν συζητάμε για την ιδιωτικοποίηση των αρχαίων (ούτε εμείς την υποστηρίζουμε άλλωστε), αλλά για μια πρόταση που θα



αναπτύξει και θα αναδείξει την πολιτισμική κληρονομιά της Ελλάδας, χωρίς την ανάγκη δαπάνης από το Ελληνικό Κράτος, αλλά ούτε και από ιδιώτες (με την στενά κερδοσκοπική έννοια του όρου). Ποτέ δεν θα διατεθούν πόροι για αρχαιολογικούς χώρους που βρίσκονται έξω από τα τουριστικά κυκλώματα. Η πρόταση αυτή θα διασώσει την πολιτιστική κληρονομιά και θα αποτελέσει βασικό στοιχείο της αιφόρου ανάπτυξης. Τα αρχαία όταν προβληθούν σωστά μπορούν να συμβάλουν αποτελεσματικά στη βιώσιμη ανάπτυξη ενός τόπου.

4. Μια άλλη αντίδραση μπορεί να προέλθει από το στενά εννοούμενο **συνδικαλιστικό συμφέρον**. Μπορεί να υπάρξει η θέση ότι με την εργασία των τουριστών **λιγοστεύουν οι θέσεις εργασίας** για τους Έλληνες. Αυτή η αντίδραση αντιμετωπίζεται εύκολα με το επιχείρημα ότι οι χώροι που προτείνονται στο Πρόγραμμα δεν θα είχαν δώσει εργασία σε κανέναν, αφού δεν θα υπήρχε κανένα ενδιαφέρον, ενώ όπως είδαμε παραπάνω με το πρόγραμμα δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και άμεσα και έμμεσα. Στον ίδιο χώρο θα μπορούσε να υπάρξει και η αντίδραση ότι **θα εργαστούν άτομα που δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο**, ενώ είναι γνωστό ότι σήμερα στις ανασκαφές που διεξάγονται στη χώρα μας εργάζονται ως εργάτες ανειδίκευτα άτομα, διαφόρων προελεύσεων και εθνικοτήτων τα οποία ελάχιστη ή ουδεμία σχέση είχαν με τις ανασκαφές.

#### **Τα θεσμικά εμπόδια**

Το δυσκολότερο να ξεπεραστούν είναι οι γνωστές **αγκυλώσεις του δημοσίου** και τα **γραφειοκρατικά εμπόδια** που είναι συνυφασμένα με την οργάνωση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και τον συντηρητισμό των μελών της. Είναι γνωστός ο **φόβος του Δημοσίου και των μελών του μπροστά σε κάθε νέα ιδέα**, με συνέπεια να παρουσιάζονται «αξεπέραστα» εμπόδια σε κάθε πρόταση που ξεφεύγει από τα συνηθισμένα. Το σημαντικότερο, ωστόσο, εμπόδιο είναι ότι από το 2002 (εγκύκλιος του Υπουργείου Πολιτισμού) υπάρχει **θεσμικό πλαίσιο** για τις συστηματικές/επιστημονικές ανασκαφές που περιορίζει τη διάρκειά τους **μόνο σε 6 εβδομάδες ανά έτος**. Ο όρος αυτός που στόχο έχει την προστασία των αρχαίων και τη μη ανασκαφή με βιαστικό τρόπο όλων των αρχαίων της Ελλάδας, δεν ταιριάζει σε αυτά τα προγράμματα εκπαιδευτικού χαρακτήρος, διότι ακριβώς ο στόχος θα είναι η αργή ανασκαφή και αποκάλυψη, ώστε να διαρκέσουν πολλά χρόνια. Η απόφαση για τον περιορισμό των ερευνητικών (συστηματικών) ανασκαφών δεν είναι δύσκολο να

αλλάξει, εάν υπάρξει πολιτική βούληση η οποία θα πρέπει να λάβει υπόψη της το εθνικό (οικονομικό και πολιτιστικό) διαρκές όφελος.

#### – Οικονομικοτεχνικά δεδομένα

Ο αριθμός των εργαζομένων στο πρόγραμμα, για κάθε ομάδα 25 συμμετεχόντων, θα είναι 4 αρχαιολόγοι, 1 σχεδιαστής, 1 συντηρητής, 1 εργατοτεχνίτης και, πιθανότατα, 1 λογιστής (ο οποίος ασφαλώς θα μπορεί να εξυπηρετεί περισσότερες ομάδες). Αν υπολογίσουμε τις θέσεις εργασίας που προκύπτουν σε 50 – για παράδειγμα – αρχαιολογικούς χώρους είναι 350 νέες θέσεις. Στις νέες θέσεις εργασίας θα πρέπει ασφαλώς να προσθέσουμε τους εργαζόμενους στους χώρους εξυπηρέτησης της «αρχαιολογικής» ομάδας στην περιοχή.

Το **κόστος** για τους συμμετέχοντες κυμαίνεται περίπου στα **1,500-2,500 Ευρώ** κατά άτομο **για ένα μήνα** ανασκαφικής εμπειρίας. Σε αυτό υπολογίζεται η διαμονή, η διατροφή, οι αμοιβές τους επιστημονικού προσωπικού, καθώς και η συντήρηση του χώρου.

Και αν λοιπόν, όπως ειπώθηκε παραπάνω, υποθέσουμε ότι λειτουργεί το πρόγραμμα σε **50** αρχαιολογικούς χώρους, με συμμετοχή 20-25 εναλλακτικών τουριστών, ο τζίρος θα ανέλθει το λιγότερο σε 2,5 εκατομμύρια ευρώ τον κάθε μήνα εργασίας.

## ΕΦΑΡΜΟΓΗ/CASE STUDIES

### Δυνατότητες εξάπλωσης και εξέλιξης

Την πρόταση αυτή εφαρμόσαμε το 2007 σε αρχαιολογικό χώρο **στα Κύθηρα** με τη συμμετοχή 15 φοιτητών αρχαιολογίας, ιστορίας και άλλων επιστημών, από διάφορα πανεπιστήμια της Αμερικής και της Αυστραλίας, στους οποίους οι δαπάνες καλύπτονται από τα πανεπιστήμια τους, για την συμμετοχή τους σε επιστημονικά προγράμματα στο εξωτερικό. Επειδή προς το παρόν δεν υπάρχει η σύσταση της μη κερδοσκοπικής οργάνωσης και επειδή όπως είπαμε δεν υπάρχει το θεσμικό πλαίσιο (Εγκύκλιος του 2002 από την Γενική Γραμματεία του Υπουργείου Πολιτισμού ) που να επιτρέπει την ανασκαφή πάνω από 6 εβδομάδες το έτος, περιοριστήκαμε σε αυτό το χρονικό διάστημα και για αυτό τον λόγο δεν υπήρξαν πολλοί συμμετέχοντες. Επίσης, για να εξασφαλιστεί η διαχείριση των χρημάτων τους συνεργαστήκαμε με το ΜΕΚΕΠ (Μορφωτικό και Ερευνητικό Κέντρο Ελληνικού Πολιτισμού). Πρόκειται για

μια ελληνική οργάνωση που προωθεί τις Ελληνικές Κλασικές Σπουδές στην Ελλάδα, ενθαρρύνοντας φοιτητές πανεπιστημιακού επιπέδου (χωρίς να είναι απαραίτητα σπουδαστές αρχαιολογίας ή ιστορίας) να επωφεληθούν ακαδημαϊκά και προσωπικά από τη συμμετοχή τους σε βραχείας – στην δική μας περίπτωση – διάρκειας εκπαιδευτικά προγράμματα στην Ελλάδα.

Οι συμμετέχοντες πλήρωσαν περίπου 2.000 Ευρώ για την κάλυψη της διαμονής, διατροφής και της εκπαίδευσή τους για το χρονικό διάστημα των 3 εβδομάδων. Επαγγελματίες αρχαιολόγοι και σχεδιαστές τους καθοδηγούσαν και τους παρέδιδαν μαθήματα καθημερινά.

Με αυτόν τον τρόπο, το 2007, πραγματοποιούνταν εργασίες πεδίου κατά τις πρωινές ώρες, δηλαδή ανασκαφή και καθαρισμοί στον αρχαιολογικό χώρο για περίπου 5 ώρες υπό την καθοδήγηση αρχαιολόγων. Τα απογεύματα πλένονταν και καταγράφονταν τα κινητά ευρήματα που προέκυπταν από την ανασκαφή υπό την καθοδήγηση αρχαιολόγων, συντηρητών αρχαιοτήτων κα σχεδιαστών, και στη συνέχεια παραδίδονταν διαλέξεις σχετικά με την ιστορία της Ελλάδος, την ιστορία των Κυθήρων, από τις παραπάνω ειδικότητες επιστημόνων, και τις Κυριακές διοργανώνονταν εκδρομές στους υπόλοιπους αρχαιολογικούς χώρους του νησιού. Η ανασκαπτόμενη επιφάνεια δεν ήταν μεγάλη σε έκταση ούτε προχώρησε σε μεγάλο βάθος, αφού ο στόχος ήταν διδακτικός και ύστερα ερευνητικός.

Ο χώρος της ανασκαφής, όπως συμβαίνει σε όλους τους αρχαιολογικούς χώρους της χώρας, έχει εξαιρετικά πολλά κινητά ευρήματα, τα οποία ανακύπτουν σχεδόν μόλις «ξύσει» κανείς το έδαφος, ώστε να είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν ως αντικείμενα διδασκαλίας των συμμετεχόντων ακόμα και με την περιορισμένης έκτασης ανασκαφική διαδικασία.

Το νησί των Κυθήρων είναι γνωστό σε όλο τον κόσμο ως το **«θείο νησί της Αφροδίτης»** χαρακτηριστικό το οποίο είναι ισχυρό στοιχείο έλξης για επισκέπτες, αλλά και υποψήφιους να συμμετέχουν στην ανασκαφή.

Στα Κύθηρα, για παράδειγμα, το πρόγραμμα έχει δυνατότητες εξάπλωσης και εξέλιξης. Το νησί, μεταξύ πολλών αρχαιοτήτων, έχει και έναν μεγάλο οχυρωμένο οικισμό στο Παλαιόκαστρο με ιερά, οικίες, ναούς στο κέντρο του νησιού σε απόσταση περίπου 4 χλμ από την παραλία. Η οχυρωμένη αρχαία πόλη, σχεδόν καθόλου

ανασκαμμένη, καταλαμβάνει μια έκταση περίπου 600 στρεμμάτων. Η μεγάλη έκταση του χώρου δίνει την δυνατότητα της εφαρμογής του προγράμματος που προτείνουμε για πολλές δεκαετίες. Το «Παλαιόκαστρο» είναι ο κύριος αρχαίος οικισμός του νησιού και η ανασκαφή του θα φωτίζει συνέχεια την ιστορία των Κυθήρων. Η θέση του «Παλαιόκαστρου» στο κέντρο του νησιού το κάνει εύκολα προσβάσιμο από τους χώρους διαμονής των Κυθήρων, τα Μητάτα, τα Αρωνιάδικα, το Λιβάδι, και τα παραθεριστικά Παλαιόπολη, Αυλέμονας και Διακόφτι.

Το 2008 με τον ίδιο τρόπο που περιγράφηκε παραπάνω και υπό τις ίδιες συνθήκες εφαρμόστηκε το πρόγραμμα στον αρχαιολογικό χώρο της **Φαλάσαρνας**, στη **δυτική Κρήτη**. Συμμετείχαν περίπου 20 φοιτητές από πανεπιστήμια της Αμερικής και του Ηνωμένου Βασιλείου. Η πόλη της αρχαίας Φαλάσαρνας καλύπτει μια πολύ μεγάλη έκταση, όπου επίσης μπορεί να εφαρμοστεί το πρόγραμμα για τα επόμενα πολλά χρόνια. Το καθημερινό πρόγραμμα ήταν όμοιο με εκείνο που περιγράφηκε παραπάνω. Επίσης, ο αρχαιολογικός χώρος βρίσκεται πολύ κοντά στην τουριστική περιοχή της Φαλάσαρνας και προσφέρει όλες τις δυνατότητες διαβίωσης.

Το 2008, με τον ίδιο τρόπο που περιγράφηκε και παραπάνω, εφαρμόστηκε το πρόγραμμα στον αρχαιολογικό χώρο των **Αντικυθήρων**, με τη συμμετοχή 10 φοιτητών αρχαιολογίας και μη από πανεπιστήμια της Αμερικής.

Το νησί βρίσκεται στη μέση της απόστασης μεταξύ Κυθήρων και Κρήτης. Σώζεται εκεί μια ολόκληρη τειχισμένη αρχαία πόλη της οποίας η ιστορία μπορεί να αποτελέσει έναν ισχυρό πόλο έλξης επισκεπτών από όλον τον κόσμο για να γίνει δυνατή η «αναβίωση» του νησιού. Η οχύρωση της αρχαίας πόλης του νησιού σώζεται σε όλο το μήκος της και καλύπτει έκταση περίπου 150 στρεμμάτων, εντός των οποίων σώζονται ιερά, στρατιωτικές εγκαταστάσεις, οικίες, δεξαμενές νερού και άλλες αρχαιότητες. Η πρότασή για τη δημιουργία ενός **ζωντανού** Αρχαιολογικού Πάρκου, θα μπορούσε να δώσει στο νησί μια νέα ευκαιρία να αναβιώσει.

Τέλος, το 2013 (και όπως και για τα Αντικύθηρα προγραμματίζεται και για το 2014) εφαρμόστηκε το ίδιο πρόγραμμα στην **αρχαία Θουρία**, 10 χλμ από την πόλη της Καλαμάτας, στη **Μεσσηνία**. Και εδώ συνεργαστήκαμε με το ΜΕΚΕΠ. Συμμετείχαν φοιτητές ιστορίας και κλασικών σπουδών από πανεπιστήμια της Αμερικής. Και εδώ, το πρωί η εργασία στο πεδίο διαρκούσε 5 ώρες, δηλαδή διενεργούσαμε ανασκαφή και οι συμμετέχοντες εκπαιδεύονταν πάνω στην

αρχαιολογική μέθοδο και πρακτική, καθώς και στο ανασκαφικό σχέδιο. Το απόγευμα οι συμμετέχοντες παρακολουθούσαν διαλέξεις σχετικά με την ιστορία και την αρχαιολογία της Μεσσηνίας. Τις Κυριακές πραγματοποιούνταν εκδρομές σε άλλους αρχαιολογικούς χώρους εντός Μεσσηνίας, καθώς και σε χώρους πλησίον της Μεσσηνίας.

Στο τέλος των παραπάνω προγραμμάτων, το ΜΕΚΕΠ παρέχει στους φοιτητές βεβαιώσεις συμμετοχής, που αναγνωρίζονται από τα πανεπιστήμια τους, αφού έχουν αξιολογηθεί από τους υπεύθυνους διεκπεραίωσης του προγράμματος. Με την σειρά τους οι φοιτητές επίσης αξιολογούν το επιστημονικό προσωπικό που συμμετέχει στο πρόγραμμα.

### **Επίλογος**

Από την εμπειρία των ετών αυτών έχει φανεί ότι η συμμετοχή σε αρχαιολογικά προγράμματα αυτού του τύπου, έχει μεγάλη απήχηση όχι μόνο σε όσους έχουν σχέση με τις ανθρωπιστικές επιστήμες, αλλά σε μεγάλο βαθμό, και σε πολλούς συνανθρώπους μας των οποίων τα επαγγέλματα και η απασχόληση είναι τελείως διαφορετικά. Οι συμμετέχοντες επανέρχονται ζητώντας να συμμετάσχουν και τις επόμενες χρονιές στην ανασκαφή, ενώ συνεχώς νέοι «υποψήφιοι» εκφράζουν την επιθυμία συμμετοχής.

Φαίνεται λοιπόν ότι οι αρχαιότητες και η αξιοποίηση τους με τον τρόπο που μόλις περιγράφηκε μπορούν να αποτελέσουν τον πραγματικό πλούτο της χώρας, καθώς είναι η πρώτη ύλη της «βαριάς βιομηχανίας» της Ελλάδας. Είναι ένας τρόπος αναβίωσης των «ξεχασμένων» αρχαιολογικών χώρων, χωρίς κρατικές ή άλλες δημόσιες δαπάνες, που θα συμβάλει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου στις περιοχές στις οποίες βρίσκονται. Ο πολιτισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τον τουρισμό και αντίστροφα. Η τουριστική περίοδος μπορεί να διευρυνθεί με την παραπάνω πρόταση, όπως περιγράφηκε, και οι τουρίστες να αναζητούν κάτι περισσότερο από τον παραθεριστικό τουρισμό (τον ήλιο και τη θάλασσα) ή τον πολιτιστικό τουρισμό που περιορίζεται μόνο στην περιήγηση και τον θαυμασμό των αρχαιοτήτων.